

ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ФОРМУВАННЯ САМОРОЗВИТКУ СТУДЕНТА ВНЗ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Вивчення іноземних мов у сучасному суспільстві стає невід'ємною складовою професійної підготовки фахівців у ВНЗ різного профілю, і від ступеня мовної підготовки може залежати подальше кар'єрне зростання сучасної молоді людини. Вивчаючи іноземну мову, студент зобов'язаний проектувати варіанти свого майбутнього, своєї майбутньої професійної діяльності шляхом формування здатності до саморозвитку.

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні зазначено, що «мета державної політики щодо розвитку освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України» [6].

Мета статті – визначити основні критерії самовдосконалення та саморозвитку студентів при вивченні іноземної мови, визначити роль та завдання викладача в процесі освіти з урахуванням творчої самореалізації студента.

Предмет статті є дослідження потенціалу іноземної мови при навчанні студентів вищих навчальних закладів як інструменту саморозвитку у процесі навчання.

Предмет дослідження обумовив вирішення наступних завдань:

– Розкрити структурні та логіко-емоційні можливості, що сприяють процесові саморозвитку особистості студента при вивченні іноземної мови.

– Розробити комплекс засобів забезпечення саморозвитку особистості студента засобами комунікативно-діяльнісного підходу в процесі вивчення іноземної мови.

Науково-теоретичні основи для комунікативно-діяльнісного підходу були закладені в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених (Г. А. Китайгородської, А. Н. Леонтьєва, Ю. І. Пассова, Н. Douglas, Jack C. Richards та ін.). Проблема саморозвитку особистості знайшла своє висвітлення в працях М. Ценко, А. Маслоу, К. Роджерс та ін. Психологічні аспекти саморозвитку особистості аналізували С. Максименко, Г. Цукерман.

У процесі дослідження були використані теоретичні методи та аналіз власного педагогічного досвіду для обґрунтування особливостей творчого саморозвитку студента ВНЗ в процесі вивчення іноземної мови.

Вивчення іноземної мови являє собою процес прямого безпосереднього розвитку і саморозвитку студента, саме з цієї причини до іноземної мови слід ставитися як до дисципліни, що розвиває практичні навички й відходити від граматико-перекладного підходу у викладанні [7]. Основна мета вивчення іноземної мови – розвиток комунікативної компетентності студентів, що є основою для формування та активізації мовних умінь. Розвиток комунікативної компетентності залежить від соціокультурних і соціолінгвістичних знань і навичок, які забезпечують взаємозв'язок із суспільством і сприяють соціалізації особистості в цьому суспільстві. Студенти, які бажають бути професіоналами у своїй сфері, регулярно читають публікації за тематикою своєї професійної спрямованості на іноземній мові. Важливим є спрямування на оволодіння мовою не лише як інформативним засобом, а й вмінням користуватися мовою як засобом спілкування.

Комунікативна методика передбачає максимальне занурення студента в мовний процес, що є підґрунтям до саморозвитку особистості. У сучасній енциклопедичній літературі представлено різні тлумачення поняття саморозвитку. В одних випадках саморозвиток ототожнюється із внутрішньою необхідною довільною зміною системи, що визначається її протиріччям, в інших саморозвиток трактується як саморух, що супроводжується переходом на більш високий ступінь організації [8, с 15].

Умовами ефективності процесу професійно-творчого саморозвитку М.Костенко визнає: “1) створення установки студентів на професійно-творчий саморозвиток особистості в процесі навчальної діяльності; 2) забезпечення теоретичної підготовки студентів до реалізації процесу професійно-творчого саморозвитку особистості; 3) збільшення частки рефлексивних, творчих форм роботи з метою підвищення ініціативності й активності студентів; 4) розвитку у студентів якостей і здібностей гуманітарного і природничо-наукового напрямів для розширення сукупності засобів і способів професійно-творчого саморозвитку; 5) створення „індивідуальної траєкторії” професійно-творчого саморозвитку студента в контексті суб'єкт-суб'єктних відносин у ВНЗ” [3].

Отже, ми можемо стверджувати, що творчий саморозвиток особистості студента – це вмотивована, свідома, рефлексивна діяльність, спрямована на самовдосконалення персональних якостей.

Теоретична література дає можливість окреслити п'ять рівнів саморозвитку студентів у процесі навчання [7, с. 115], а саме: низький; початковий; середній; достатній; високий; а також визначити наступні рівневі характеристики саморозвитку студентів.

Високий рівень творчого саморозвитку особистості притаманний студентам з позитивним ставленням до саморозвитку особистості, з високою життєтворчою активністю, з глибоким усвідомленням значення саморозвивальних процесів для особистісного становлення, для його професійного, інтелектуального росту у сучасному соціокультурному просторі. Мотиваційна сфера таких студентів характеризується глибокою аргументацією потреби в творчому осмисленні будь-якого виду діяльності та потреби включення внутрішніх резервів особистості на здобуття особистісних професійних.

Ці студенти активно включаються в пізнавальні процеси на заняттях англійської мови, приймають активну участь у написанні творчих робіт,

проектів, у наукових дослідженнях, заходах творчого характеру, створюють власні проекти.

Достатній рівень творчого саморозвитку особистості можна визначити у студентів з позитивною орієнтацією на творчий саморозвиток особистості, свідомим ставленням до перетворюючої особистісної діяльності, бажанням якісних змін в собі. Ці студенти активно включаються у творчі процеси, використовуючи свої внутрішні резерви, але їм не завжди вистачає самостійності в процесі вивчення іноземної мови, і вони все-таки потребують в деякій мірі організаційного керівництва, з боку викладача у процесі творчої діяльності.

Середній рівень саморозвитку особистості характеризується тим, що студенти, які знаходять на цьому рівні частково зацікавлені у творчому саморозвитку своєї особистості, але не до кінця усвідомили значення процесів саморозвитку. Вони одержують задоволення від участі у навчальному і творчому процесах, переживають якісні особистісні зміни, але постійного прагнення до самовдосконалення та напруженої діяльності в цьому плані у них не спостерігається; в основному вони покладаються на авторитет педагога чи товариша і чекають від них організуючого начала. Отже, викладач іноземної мови повинен зацікавити та вмотивувати студента, вказати орієнтовні напрямки саморуху.

Початковий рівень саморозвитку особистості може бути у студентів, які чітко не визначилися у своєму відношенні до творчого саморозвитку особистості. Низький рівень мотивації та рефлексивної мисленнєвої діяльності спричинюють у студентів даної групи нестабільне ставлення до якісних змін в особистісному самоствановленні. У цих студентів переважає негативне ставлення до постійної напруженої діяльності по самовдосконаленню й рідко виникає бажання вирішувати проблеми самостійно, вони завжди чекають допомоги, поштовху від викладача, товариша.

Таким студентам досить важко визначитися із форми самовдосконалення та способами самореалізації, однак дещо вони можуть реалізувати в плані перетворення ситуації, розв'язання проблем під опосередкованим керівництвом викладача.

Низький рівень творчого саморозвитку особистості ми визначаємо у студентів із негативним ставленням до будь-яких особистісних змін та творчих процесів. У цих студентів не розвинута мотиваційна сфера, немає прагнення до самостійного вирішення проблем, до постійної напруженої діяльності, до пошуку ефективних способів навчальної діяльності. На низькому рівні студенти цієї групи володіють механізмами саморозвитку.

Студенти даної групи не використовують потенціал для особистісного самовдосконалення, часто задовольняються низькими за якістю знаннями. Вони не володіють системою самоконтролю та самооцінки свого розвитку, своєї діяльності, але здатні виконувати елементарні завдання з іноземної мови під керівництвом викладача.

Аналіз теоретичних праць фахівців [1,2,4,5,7] дозволяє окреслити показники механізмів самовдосконалення особистості студента в процесі вивчення іноземної мови:

- ступінь реалізації можливостей;
- володіння формами самоосвіти, самовдосконалення та способами самореалізації;
- переведення рефлексивного стану особистості в діяльнісний на основі активної творчої діяльності;
- здатність до самоконтролю;
- оволодіння інформаційним інтелектуальним простором.

В свою чергу оволодіння інформаційним інтелектуальним простором, з нашої точки зору, відбувається на основі взаємодії таких показників:

- уміння працювати з різними джерелами інформації, здійснювати інформаційний пошук;

–використання інноваційних пізнавальних засобів в ході самостійної праці;

–рівень енциклопедичних знань;

Оволодіння інформаційним інтелектуальним простором дає можливість студентові самореалізувати внутрішній потенціал й характеризується такими показниками:

–особистісна організована творча діяльність;

–розвиток пізнавальних можливостей;

–самостійна творча діяльність;

–суб'єктна активність у будь-якій діяльності.

Отже, для реалізації процесу саморозвитку студента у процесі вивчення іноземної мови необхідно:

– усвідомлення студентом важливості саморозвитку, активного включення в освітній та культурний простір, що підвищує реалізацією мовних компетентностей;

– постійне збагачення інформаційного потенціалу;

– активна участь в освітньому та соціокультурному просторі в різноманітних формах шляхом самостійного подолання проблем.

Таким чином, в процесі самореалізації студента під час вивчення іноземної мови, роль та завдання викладача є:

–навчити студента визначати рівень свого культурного та інтелектуального розвитку;

–навчити знаходити ціннісні орієнтири до яких треба піднятися в особистісному інтелектуальному розвитку;

–знаходити джерела інтелектуального розвитку;

–навчити усвідомлено, систематично працювати над інтелектуальним самовдосконаленням.

Отже, успішність самореалізації полягає в забезпеченні можливостей розвитку за допомогою власних зусиль та активного включення в освітній та соціокультурний простір.

ВНЗ повинен забезпечити певний рівень володіння іноземною мовою, однак, не слід забувати, що успіх навчання багато в чому залежить від методики роботи викладача іноземної мови в контексті вирішення конкретних освітніх завдань. Вивчення іноземної мови сприяє розвитку комунікативної компетентності, формує здатність студента використовувати його як інструмент комунікації.

Усі студенти мають свої інтелектуальні особливості та стимул до саморозвитку, що повинно бути враховані в процесі навчання (п'ять рівнів саморозвитку студентів у процесі навчання). Ці відмінності також повинні заохочуватися викладачем, розвивати в студентах інноваційне мислення, критично визначати особливості кожного студента в навчальній ситуації. Існують різні способи поліпшення якості викладання, при цьому процес навчання повинен викликати інтерес у студента.

Вивчення мови є інтерактивним, творчим процесом, але комунікативний підхід не означає, що вивчення мови включає в себе тільки 'розмову'. У процесі навчання можна виділити 5 функціональних компонентів, які можуть бути більш легко проаналізовані: особисті (почуття), міжособистісні (соціальні та робочі відносини), директива (вплив на інших), референційний (зв'язок з речами, подіями, людьми або безпосередньо з мовою), і творчі (творчість і художнє вираження) [3].

Мотивація є одним з найважливіших факторів, що впливають на вивчення іноземної мови. Внутрішня мотивація призводить до довгострокового успіху. Зовнішня мотивація, як вважають, більше пов'язана з короткостроковим успіхом. На підставі викладених вище факторів, викладачеві слід стимулювати у студентів внутрішню мотивацію, викликаючи інтерес і цікавість, сприяючи саморозвитку учнів [2, с. 154].

Мотивація може:

- Вплинути на пряму поведінку щодо конкретних цілей;
- Стимулювати наполегливість у навчальній діяльності;
- Підвищити пізнавальну діяльність;

– Приводити до поліпшення продуктивності [11, с. 24].

Таким чином, розвиток комунікативної компетентності студентів засобами вивчення іноземної мови допомагає у процесі саморозвитку. Однак, щоб зробити навчальний процес більш ефективним, викладачеві слід дотримуватися методичних рекомендацій:

– Часте повторення матеріалу є необхідною умовою для успішного засвоєння лексичних та граматичних одиниць.

– Навчальний матеріал з іноземної мови, повинен бути представлений поступово, в невеликих частинах, поєднуючи ділові ігри та освітні заходи, стимулювати самостійну роботу студента.

– Заняття з іноземної мови повинні враховувати міждисциплінарні зв'язки.

– Пріоритет повинен віддаватися комунікативним завданням і вправам, які забезпечують оволодіння мовою як засобом спілкування.

– Оцінка має бути засобом формування мотиваційної готовності студента до саморозвитку.

– Більше уваги має бути приділено вправам з текстом, оскільки це призводить до розуміння та реалізації комунікативних навичок.

– Організація групової роботи з іноземної мови є дуже важливим етапом у розвитку комунікативних умінь студентів.

– Стимулювання творчої самостійної роботи студента є шляхом самовдосконалення.

– Успіх мотивує.

Таким чином, навчальний процес у ВНЗ повинен розвивати уміння вчитися, формувати у студента здатності до саморозвитку, творчого застосування отриманих знань. Дані навички формуються за допомогою активного включення студента в навчальний процес, вмінню самостійно оперувати навчальним матеріалом з метою його подальшого використання в певних сферах спілкування.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми саморозвитку особистості студента ВНЗ у процесі вивчення іноземної мови. Подальшого дослідження потребують розробка дидактичного забезпечення процесу творчого саморозвитку особистості в сфері вивченні іноземних мов; організація науково-методичної роботи в ВНЗ щодо включення викладачів у простір творчого саморозвитку особистості у процесі вивчення іноземних мов.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с. – К. : Либідь, 2008. – 848с.
2. Давыденко Т. М. Рефлексивное управление школой: теория и практика. – Москва-Белгород, 1995, 251с.
3. Костенко М. А. Педагогічні умови професійно-творчого саморозвитку майбутнього вчителя: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Харківський держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2004. – 20с.
4. Максименко С. Д. Саморозвиток суб'єкта учбової діяльності // Основи генетичної психології. – К.: НПЦ Перспектива, 1998. – С.37–44.
5. Маслоу А. Психология бытия: Пер. с англ. – М.: «Рефл-бук», К.: «Ваклер», 1997. – 304 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти / Указ Президента України № № 344/2013. – Київ, 25 червня 2013 року.
7. Роджерс К. Р. Творчество как усиление себя // Вопросы психологии. – 1990. – №1. – С.164-168.
8. Слободян О. П. Творчий саморозвиток особистості студентів педагогічного коледжу в процесі вивчення культурологічних дисциплін [Текст] : Дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Слободян Ольга Петрівна ; Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2004. – 305 арк.

9. Ценко М. Б. Искусство в саморазвитии личности: Дис... канд. философ. наук: 17.00.08. – Х., 1995. – 161 с.
10. Цукерман Г. А., Мастеров Б. М. Психология саморазвития. – М.: Интерпракс, 1995. – 286 с.
11. Williams R. L., Stockdale S. L. Classroom Motivation Strategies for Prospective Teachers / R. L. Williams, S. L. Stockdale // The Teacher Educator. – 2004. – 240 p.